

УДК 338.12

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНИХ РИЗИКІВ НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

О.В. Митяй, к.е.н., доцент

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Умань, Україна

Митяй О.В. Вплив економічних ризиків на фінансову безпеку аграрних підприємств.

В статті проаналізовано процес впливу економічних ризиків на фінансову безпеку аграрних підприємств, який передбачає здійснення декількох етапів і є системою взаємопов'язаних організаційно-економічних засобів, а також елементів потокового забезпечення, що спрямовані на виявлення, оцінку та регулювання ступеня ризику. Доведено, що для забезпечення фінансової безпеки аграрних підприємств доцільно системно підходити до управління фінансовими ризиками, що дозволить покращити результати їх фінансової діяльності та нарощувати ринкову вартість бізнесу.

Ключові слова: економічні ризики, фінансова безпека, аграрні підприємства, аграрне виробництво

Митяй О.В. Влияние экономических рисков на финансовую безопасность аграрных предприятий.

В статье проанализирован процесс влияния экономических рисков на финансовую безопасность аграрных предприятий, который предусматривает осуществление нескольких этапов и является системой взаимосвязываемых организационно-экономических средств, а также элементов поточного обеспечения, которые направлены на выявление, оценку и регуляцию степени риска. Доказано, что для обеспечения финансовой безопасности аграрных предприятий целесообразно системно подходить к управлению финансовыми рисками, что позволит улучшить результаты их финансовой деятельности и наращивать рыночную стоимость бизнеса.

Ключевые слова: экономические риски, финансовая безопасность, аграрные предприятия, аграрное производство

Mityay O.V. Influence of economic risks is on financial safety of agrarian enterprises.

In the article the process of influence of economic risks is analyzed on financial safety of agrarian enterprises, which involves implementation of several stages and is a system of interrelated organizational and economic means as well as elements of streaming provision aimed at identification, assessment and management of risk. It is well-proven that for providing of financial safety of agrarian enterprises it is expedient system to go near a management financial risks, that will allow to improve results them financial activity and to grow the market value of business.

Keywords: economic risks, financial safety, agrarian enterprises, agrarian production

Обґрунтована оцінка фінансових результатів діяльності та фінансово-економічного стану підприємства за сучасних умов господарювання необхідна для його курівництва і для інвесторів. Фінансово-економічний стан підприємства турбує і конкурентів, але в негативному аспекті; вони зацікавлені в ослабленні позицій конкурентів на ринку. Економічна безпека підприємства – це захищеність його діяльності від негативного впливу зовнішнього середовища, а також здатність швидко усунути виниклі загрози або пристосуватися до наявних умов, що негативно впливають на його діяльність [6]. Фінансова безпека є важливою складовою економічної безпеки підприємства, для забезпечення якої необхідно приділяти особливу увагу на підприємстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженню теоретичних та практичних питань оцінки фінансового стану в комплексі економічної безпеки підприємств різних галузей присвятили свої наукові праці В. Андрійчук, О. Барановський, О. Бородіна, І. Гришова, М. Малік, М. Дем'яненко, В. Кужель, М. Камлик, Ю. Луценко, О. Непочатенко, С. Осадець, І. Хома, П. Саблук, Т. Шарова, Т. Шабатура, та ін. [1-16]

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Результати напрацювань вказаних вчених стали фундаментальним та вагомим підґрунтям вирішення найактуальніших питань фінансової безпеки підприємств аграрного виробництва як чинника їх сталого розвитку. Проте, в роботах цих авторів у рамках поставлених ними завдань розглядалися питання економічної безпеки з деякими згадуваннями про фінансову складову безпеки підприємства. Але для прийняття рішень щодо виведення аграрної галузі України необхідно дослідження всебічної оцінки фінансової безпеки підприємств аграрної галузі на сучасному етапі розвитку економіко-правової держави та за умов трансформаційних процесів. Актуальність вказаних проблем зумовила вибір теми та мети дослідження.

Мета статті є оцінити сучасний стан розвитку аграрних підприємств Черкаської області, проаналізувати фінансову безпеку аграрних підпри-

емств Черкаської області та розглянути сутність поняття «фінансовий стан», «економічна безпека».

Вклад основного матеріалу дослідження.

Міру прибутковості функціонування підприємства найточніше визначають показники рентабельності. На підставі цього показника фінансової

діяльності можемо на основі даних рис. 1 свідчити про нестабільний рівень рентабельності галузі. Протягом усього досліджуваного періоду рівень рентабельності не перевищував 27,1 коп. прибутку на 1 грн. витрат.

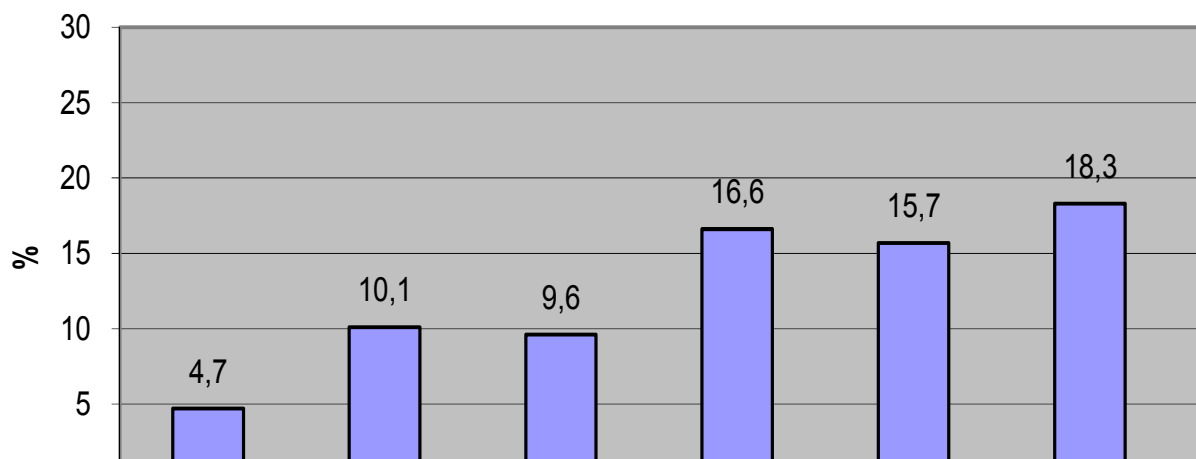

Рис. 1. Динаміка рентабельності аграрного господарства в Черкаській області.

В період з 2000 по 2011 р. максимальна рентабельність – 27,1% – спостерігалася у 2011 р. (на 49% більше, ніж в 2010 р.). У 2010 р. рівень загальної рентабельності зменшився на 1,1 % в порівнянні з 2009 р. Порівнюючи з 2000 і 2005 рр., рентабельність аграрного господарства в останньому досліджуваному році зросла відповідно на 82,7% і 62,7%. Варто зазначити, що на рентабельність, поряд і з вище перерахованими факторами, значно вплинула і висока собівартість виробництва продукції в усіх галузях аграрного господарства.

Оцінка динаміки ефективності виробництва продукції аграрного сектора в Черкаській області за 1990-2011 рр. на основі аналізу рентабельності, наведеного в табл. 1, підтверджує загальне погіршення економічної діяльності галузі аграрного господарства в довгостроковому періоді. У 2011 р. в аграрному секторі економіки регіону, якщо порівняти його стан з умовно стабільним 1990 р., ситуація щодо ефективності виробництва погіршилася за всіма видами сільськогосподарської продукції, крім цукрових буряків, що пояснюється значними технологічними удосконаленнями.

Таблиця 1. Динаміка рентабельності основних видів сільськогосподарської продукції у Черкаській області за роками, %

Вид продукції	1990	1995	2000	2010	2011	2011 р. +/- до	
						1990 р.	2010 р.
Зерно	329,8	125,6	92,3	22,3	29,4	-300,4	+7,1
Насіння соняшнику	306,6	146,8	58,0	69,2	56,0	-250,6	-13,2
Цукрові буряки (фабричні)	31,1	10,2	-15,2	20,2	77,6	+46,5	+57,4
Овочі відкритого ґрунту	62,8	42,0	6,5	-7,4	-20,6	-83,4	-13,2
Картопля	40,9	98,5	0,0	14,4	11,9	-29,0	-2,5
Молоко	21,9	-25,6	0,5	17,0	20,4	-1,5	+3,4
М'ясо:							
Великої рогатої худоби	16,9	-7,6	-35,2	-25,2	-16,5	-33,4	+8,7
Свиней	15,2	-14,2	-47,8	-10,2	-7,5	-22,7	+2,7
Овець	-6,8	-33,3	-37,8	-40,1	-49,3	-42,5	-9,2
Птиці	14,1	15,1	-36,0	-8,2	-12,2	-26,3	-4,0
Яйця	33,7	30,9	13,9	4,3	27,3	-6,4	23,0

Підвищення ринкових цін на продукцію рослинництва і тваринництва за цей період помірно відстало від темпів росту цін на витратні

елементи сучасних складових технологій виробництва продукції. В 2011 р., порівняно з 2010 р. ситуація в рослинництві погіршилася за всіма

видами продукції, крім цукрових буряків та зернових, де приріст рентабельності за рік дорівнював 7,1; 57,4% відповідно. Рентабельність за всіма видами продукції тваринництва за досліджуваний період коливалася, залишаючись негативною, при цьому збитковість спостерігалася вже протягом значного періоду. Лише по виробництву молока та яєць спостерігаються позитивні коливання, які не вказують на поліпшення стану галузей, швидше на ринкове цінове зростання через нестабільність і дефіцит товару, що забезпечує деяке збільшення рентабельності продукції. Тобто, у тваринництві Черкаської області ситуація на 2011 р. може характеризуватись, як стабільно збиткова. Якщо оцінювати загальний стан рентабельності за всіма видами продукції за 1990-2011 рр., то він свідчить про поступове погіршення стану аграрного господарства, на який вплинули нестабільність цін, висока вартість аграрної техніки, паливно-мастильних матеріалів, мінеральних добрив, отрутохімікатів тощо, які використовуються для забезпечення технологічних процесів у виробництві. За цей період зміна

ефективності також була спричинена зменшенням державної підтримки, збільшенням обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, особливо тваринницької, особистими селянськими господарствами.

Щодо більш детальної оцінки динаміки рентабельності у функціонуванні аграрних підприємств окремих районів Черкаської області, аналізуючи дані табл. 2, зазначимо, що загальна ефективність діяльності аграрних формувань в Черкаській області на кінець досліджуваного періоду дещо підвищилась і в цілому аграрне виробництво Черкаської області у 2011 р. є рентабельним. В порівнянні з 1990 р. загальна рентабельність зменшилася на 27,7%. Аналіз даних свідчить, що в 2011 р. по області рентабельність становила 27,1%, тобто ефективність виробництва на кінець періоду в аграрних підприємствах така, як і загальна рентабельність області в цілому – 27,1%. Отже, діяльність аграрних підприємств у порівнянні з діяльністю господарств населення однаково ефективна.

Таблиця 2. Динаміка рівня рентабельності аграрних підприємств по районах Черкаської області за роками, %

Райони	1990	2000	2007	2009	2010	2011	Рентабельність 2011 р.(+,-)		
							1990р.	2009р.	2010р.
Черкаська область	37,5	27,0	16,6	18,3	18,1	27,1	-10,4	+8,8	+9,0
Городищенський	30,0	32,5	24,9	7,3	6,2	20,4	-9,6	+13,1	+14,2
Драбівський	33,4	35,6	29,8	23,7	19,8	33,9	+0,5	+10,2	+14,1
Жашківський	33,9	25,7	-4,8	1,0	0,3	20,5	-13,4	+19,5	+20,2
Звенигородський	39,6	45,3	13,7	31,1	17,8	22,9	-16,7	-8,2	+5,1
Золотоніський	36,1	4,1	18,5	12,5	8,1	13,8	-22,3	+1,3	+5,7
Кам'янський	35,3	30,4	37,9	10,1	26,7	53,3	+18	+43,2	+26,6
Канівський	26,6	18,5	-6,5	15,3	5,5	38,1	+11,5	+22,8	+32,6
Катеринопільський	29,7	11,0	16,0	2,9	30,6	38,6	+8,9	+35,7	+8,0
Корсунь-Шевченківський	35,8	47,8	47,0	42,5	37,6	45,8	+10,0	+3,3	+8,2
Лисянський	27,9	21,4	18,5	6,6	6,9	27,6	-0,3	+21,0	+20,7
Маньківський	31,8	36,8	-4,8	23,5	37,7	36,8	+5,0	+13,3	-0,9
Монастирищенський	34,7	30,9	3,0	16,3	32,7	36,9	+2,2	+20,6	+4,2
Смілянський	39,1	40,6	19,8	7,7	15,1	18,8	-20,3	+11,1	+3,7
Тальнівський	40,6	41,9	9,6	17,4	26,1	31,5	-9,1	+14,1	+5,4
Уманський	39,6	22,8	9,6	15,1	27,8	29,1	-10,5	+14,0	+1,3
Христинівський	46,3	33,9	10,7	11,9	25,4	15,4	-30,9	+3,5	-10,0
Черкаський	40,8	16,1	10,7	1,0	9,9	18,1	-22,7	+17,1	+8,2
Чорнобаївський	34,6	10,4	-21	36,3	-9,1	-1,2	-35,8	-37,5	+7,9
Чигиринський	63,7	22,5	25,9	19,5	15,2	16,7	-47	-2,8	+1,5
Шполянський	35,0	42,2	24,2	49,2	70,3	58,1	+23,1	+8,9	-12,2

Оцінюючи рентабельність аграрних підприємств по окремих районах, має місце коливання на кінець періоду (2011р.) в значному діапазоні – від – 1,2% у Чорнобаївському районі до 58,1% в Шполянському, що вказує, в першу чергу, на неоднорідність ринків збуту продукції аграрного сектора, нестабільність цін і нерівні умови продажу сільськогосподарської продукції.

У 2011 р. у порівнянні з 2010 р. Канівський район збільшив свою прибутковість і рентабель-

ність відповідно в 68 разів, зате Чорнобаївський район був нерентабельним.

Незважаючи на зниження ролі держави в аграрному виробництві, для підвищення загальної рівня ефективності виробничо-фінансової діяльності всіх організаційно-правових форм підприємств в Черкаській області існує система підтримки аграрного виробництва, спрямована на розв'язання проблем організаційного, економічного, фінансового, технологічного характеру.

Визначаючи місце аграрного господарства в загальному виробництві Черкаської області, зазначимо, що за період 2006-2011 рр. значущість аграрного сектора в регіональній економіці значно зросла. Аналіз даних табл. 3 свідчить про загальну

позитивну тенденцію щодо формування фінансових результатів аграрного господарства, тоді як інші галузі характеризуються значною нестабільністю в отриманні прибутків.

Таблиця 3. Динаміка фінансових результатів Черкаської області, тис. грн.

Показник	2006 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2011 р. в % до		
					2006р.	2009р.	2010р.
Всього по області	687381,8	144342,8	1191828,9	1788526,6	260,2	1239,1	150,1
У т.ч. аграрне господарство, мисливство, лісове господарство	283843,1	1222651,1	1760045,8	1583789,2	558,0	129,5	90,0

На кінець періоду – у 2011 р. – загальний фінансовий результат економічної діяльності господарських суб'єктів області складає 1788,5 млн. грн., а аграрного господарства – 1583,8 млн. грн. В 2009 і в 2010 рр. фінансовий результат аграрного господарства перевищив результат області відповідно у 8,5 та 1,5 разів. Отже, ця галузь стає якщо не фінансово стабільною (адже, як зазначалося, прибутковість коливається в значному діапазоні), то економічно привабливою для інвестування та господарської діяльності.

На підставі позитивних фінансових результатів зазначимо, що у 2011 р. прибуток аграрних підприємств став головним джерелом нарощування капіталу, виплат дивідендів акціонерам (пайовикам), поповнення власного і додаткового капіталу тощо. Разом з тим, прибуток, будучи інструментом управління діяльністю підприємства, забезпечує використання більш прогресивних технологічних, економічних та управлінських фінансових рішень, направлених на підвищення ефективності оцінної, розподільчої, стимулювальної функцій прибутку. Відповідно є можливість охарактеризувати аграрний сектор економіки як привабливий для економічної діяльності і забезпечити дієву систему розподілу прибутків між власниками виробничих ресурсів аграрного господарства (в тому числі і власниками земельних паїв), стимулювати подальший розвиток галузі на основі передових та інтенсивних технологій із залученням інвестицій.

Одночасно з беззаперечними позитивними сторонами аграрного господарства, вираженими в отриманні фінансових результатів від господарської діяльності в вигляді прибутку, можемо вказати і на поступове погіршення фінансового стану галузі на кінець досліджуваного періоду. Позитивний фінансовий результат діяльності підприємства характеризується не лише сумою отриманого прибутку, а й показником рівня рентабельності. Фінансова результативність, виражена у величині прибутку, рівні рентабельності, залежить від обсягу всіх видів діяльності суб'єктів аграрного господарства: операційної, інвестиційної та фінансової. Ці показники характеризують результати всіх напрямків господарювання.

Нами проведено групування аграрних підприємств Черкаської області за рівнем рентабельності в середньому за 2007-2011 рр. (табл. 4). Із обстежених 817 аграрних підприємств області питома вага збиткових складає 9,2% із середнім рівнем збитковості 11,3%. По цій групі чистий збиток в розрахунку на 1 га с.-г. угідь складає 710,3 грн., розмір матеріальних витрат в розрахунку на 1 га с.-г. угідь – 4319, 8 грн., питома вага оплати праці у витратах виробництва – 7,2%.

Характерною ознакою цих підприємств є те, що для покриття тимчасового розриву між надходженням виручки від реалізації і покриттям витрат залучались кредити банку, які складали 102,1 грн. в розрахунку на 1 га с.-г. угідь. По цій групі найвищий рівень кредиторської заборгованості, період її погашення який складає 352 дня. Аграрні підприємства з рівнем рентабельності понад 45,1% складають 7,6% від загальної кількості обстежених підприємств. По цій групі чистий прибуток в розрахунку на 1 га с.-г. угідь складає 5199,0 грн., що у 3,4 рази більше по обстежених підприємствах області. Ця група підприємств більшою мірою внаслідок наявності забезпечення кредиту використовувала банківські запозичення, питома вага яких в покритті оборотних активів складає 14,3%, або на 7,1 відсоткових пункти більше, порівняно зі збитковими підприємствами.

В результаті постійного зростання цін на матеріально-технічні ресурси, зміни собівартості та цін реалізації сільськогосподарської продукції та цін реалізації сільськогосподарської продукції неминуче змінюються і кінцеві фінансові результати аграрного виробництва.

За ринкових умов при формуванні фінансових результатів підприємства зростає значення науково-обґрунтованого розмежування витрат, що включаються в собівартість продукції (робіт, послуг), які ведуть до зменшення балансового прибутку.

Економічна сутність собівартості полягає в тому, що вона акумулює в грошовій формі всі витрати конкретного підприємства, відшкодування яких необхідне для здійснення процесу виробництва в незмінному масштабі.

Таблиця 4. Групування аграрних підприємств Черкаської області за рівнем рентабельності в середньому за 2007 – 2011 рр.

Показники	Збиткові	До 15,0	15,1-30,0	30,1-45,0	Більше 45,1	Всього
Середній рівень рентабельності, %	-11,3	6,4	18,2	35,3	46,4	19,2
Кількість господарств в групі	75	301	283	96	62	817
У відсотках до обстежених	9,2	36,8	37,6	11,8	7,6	100
Чистий прибуток (збиток) на 1 га с.- г. угідь, грн.	-710,3	232,5	918,4	3217,6	5199,0	1532,6
Розмір матеріальних витрат на 1 га с.- г. угідь, грн.	4319,8	3965,3	3613,9	2618,4	2193,5	3778,3
Питома вага оплати праці до витрат виробництва, %	7,2	7,9	7,7	11,2	15,4	8,7
Рівень забезпеченості власними оборотними активами, %	-18,2	20,2	30,2	44,6	52,3	31,5
Короткострокові кредити банку в розрахунку на 1 га с.-г. угідь	102,1	912,3	5411,5	8502,3	7360,4	7154,3
Питома вага кредиту в покритті оборотних активів, %	7,2	13,2	15,1	18,2	14,3	12,3
Дебіторська заборгованість на один га с.- г. угідь, грн.	2602,8	3099,5	7613,5	8912,5	2436,6	4615,9
Кредиторська заборгованість на один га с.- г. угідь, грн.	5138,9	3822,6	4095,1	4376,0	2820,4	3961,2
Період погашення дебіторської заборгованості, днів	109	83	108	131	62	112
Період погашення кредиторської заборгованості, днів	352	294	112	82	79	286

Такі витрати, як відрахування до соціальних фондів, є елементом чистого доходу, тому вони повинні зберегти свою глибинну сутність і відшкодуватися за рахунок прибутку, а не включатися в собівартість продукції підприємства.

У групі внутрішніх факторів розрізняють:

- основні фактори, що визначають результат роботи;
- фактори, пов'язані з порушенням господарської дисципліни підприємством;
- фактори, які залежать від вибору підприємством варіантів ведення обліку.

Висновки

Основними факторами, що визначають кінцеві фінансові результати аграрного виробництва, є: урожайність сільськогосподарських культур та продуктивність тварин; рівень собівартості продукції; диференціація цін реалізації сільськогосподарської продукції згідно з її якістю та

використаних каналів збуту; питома вага в загальному обсязі реалізації прибуткової та збиткової продукції. Забезпечення економічної безпеки аграрних підприємств Черкаської області припускає аналіз і оцінку існуючих погроз з кожної з функціональних складових і розроблення на їх основі системи протидіючих заходів. Результати аналізу й оцінки рівнів складових економічної безпеки повинні бути покладені в основу розроблення комплексу заходів, спрямованих на протидію погрозам і підвищення рівня економічної безпеки підприємств аграрної галузі і відповідно розширення його адаптаційних можливостей до змін умов господарської діяльності, створення умов стабільного функціонування і розвитку. Аграрне виробництво потребує великої підтримки з боку держави у вигляді відповідних державних програм.

Список літератури:

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств [Текст] : підручник / В.Г. Андрійчук. – 2-е вид., переробл., доп. – К. : КНЕУ, 2002. – 624 с.
2. Бородіна О.О. Оцінка економічної безпеки підприємства / О.О. Бородіна // Економіка: проблеми теорії та практики. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2003. – Вип. 183, Т. 1. – С. 33-41.
3. Гришова І.Ю. Повышение финансовой безопасности предприятий птици / И.Ю. Гришова, В.В. Бутенко // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. Серия: Экономика и управление. – 2013. – № 1(12). – С. 36-39.

4. Гришова І.Ю. Розробка заходів управління ризиками фінансової безпеки підприємства / І.Ю. Гришова, Т.С. Шабатура // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит». – 2012. – № 2(33). – С. 15-21.
5. Дем'яненко М.Я. Проблемні питання державної політики фінансової підтримки сільського господарства / М.Я. Дем'яненко // Економіка АПК. – 2011. – № 7. – С. 67-75.
6. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності: економіко-правовий аспект [Текст] : навч. посіб. / М.І. Камлик. – К. : Атіка, 2005. – 432 с.
7. Когденко В.Г. Краткосрочная и долгосрочная финансовая политика [Текст] : учеб. пособие для студ. вузов / В.Г. Когденко, М.В. Мельник, И.Л. Быковников. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2011. – 471 с.
8. Малік М.Й. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: Моногр. / М.Й. Малік, О.А. Нужна. – К. : ННЦ «Ін-т аграр. економіки», 2007. – 270 с.
9. Навроцький С.А. Соціально-економічні аспекти страхування в АПК [Текст] / С.А. Навроцький. – Суми : Довкілля, 2004. – 315 с.
10. Непочатенко О.О. Організаційно-економічні механізми кредитування аграрних підприємств: моногр. / О.О. Непочатенко. – Умань, 2007. – 456 с.
11. Пельтек Л.В. Формування механізму державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в регіоні / Л.В. Пельтек // Економіка та держава. – 2009. – № 4. – С. 83-86.
12. Подцерковний О.П. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах глобалізації та фінансової кризи / О.П. Подцерковний // Митна справа. – 2009. – № 2. – С. 75-80.
13. Саблук П.Т. Основні напрями удосконалення державної аграрної політики в Україні / П.Т. Саблук, Ю.Я. Лузан // Економіка АПК. – 2011. – № 5. – С. 3-16.
14. Гришова І.Ю. Зміцнення фінансової складової економічної безпеки підприємства / І.Ю. Гришова, Т.С. Шабатура // Облік і фінанси. – 2013. – № 1(59). – С. 99-104.
15. Державна підтримка регіональних програм інноваційного розвитку [Електронний ресурс] / І.Ю. Гришова, В.А. Замлинський, В.В. Кужель // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 2(7). – С. 201-206. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n2.html>
16. Grishova I. Financial mechanism of economic security company / I. Grishova, A. Galitsky, T. Shabatura, and etc. // Proceedings of 3rd International Scientific and Practical Conference, 20-21 March, London. – London: ISPC. 2013 – PP. 160-180.

Надано до редакції 28.09.2013

Митяй Оксана Василівна / Oksana V. Mityay
o-mityay@mail.ru

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Вплив економічних ризиків на фінансову безпеку аграрних підприємств [Електронний ресурс] / О.В. Митяй // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 4 (9). – С. 87-92. – Режим доступу до журн.: <http://www.economics.opu.ua/files/archive/2013/n4.html>